

KREDİT RESURSLARININ CƏLBEDİCİLİYİNİN VƏ ƏLÇATANLIĞININ TƏMİN EDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Pərvin Hüseyn oğlu İdrisli ¹

XÜLASƏ

Tədqiqatın məqsədi. Kredit resurslarının cəlbəciliyinin və əlçatanlığının təmin edilməsi ilə bağlı mövcud problemləri araşdırmaqla bu istiqamətdə təkmilləşdirmə istiqamətlərinin müəyyən edilməsi tədqiqatın əsas məqsədi olaraq müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası. Tədqiqat zamanı müqayisəli təhlil, sistemləşdirmə və qruplaşdırma metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın təbii əhəmiyyəti. Bankların malik olduğu kredit resurslarına əlçatanlığın təmin edilməsi hazırda ən aktual məsələlərdən hesab edilir. Bu baxımdan kredit resurslarının cəlbəciliyini təmin etmək üçün görülən tədbirlər həm bankların fəaliyyətinin səmərəliliyində, həm də iqtisadi fəaliyyət sahələrinin inkişafında əhəmiyyətli rola malikdir.

Tədqiqatın nəticələri. Tədqiqatın nəticələrindən kredit resurslarının cəlbəciliyinin və əlçatanlığının təmin edilməsi tədbirlərinin müəyyənəşdirilməsi ilə yanaşı banklar və iqtisadiyyatın sahələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin təkmilləşdirilməsində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Kredit resurslarının cəlbəciliyinin yaxşılaşdırılması və əlçatanlığının təmin edilməsi bank siyasətinin əsas hədəflərindən olduğundan bu sahədə banklarla iqtisadi fəaliyyət sahələri arasındakı inteqrasiyanın təmin edilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Bank resurslarının həcmi və keyfiyyətini, kreditlərin maliyyələşmə mənbələrini, investisiya qoyuluşunda yüksək riskləri qiymətləndirməklə bu istiqamətdə təkmilləşdirmə tədbirləri - güzəştli kreditlər, aşağı faizlə və ya faizsiz kreditlər, kredit zamanətləri kimi borc maliyyə alətlərindən istifadə imkanlarının əsaslandırılması araşdırmanın elmi yeniliklərini ehtiva edir.

Açar sözlər: resurs, maliyyə, kredit, əlçatanlıq, cəlbəcilik, səmərə

Giriş.

Qloballaşma prosesinin beynəlxalq iqtisadiyyata təsirinin güclənməsi, əmtəə bazarlarında qiymətlərin dalğalanması prosesinin davamlılığı şəraitində maliyyə resurslarına tələbatın artması fiskal sağlamlaşdırma sahəsində effektiv siyasətin aparılmasını tələb edir. İnvestisiyaların iqtisadiyyata, o cümlədən onun müxtəlif sahələrinə cəlb edilməsi, xüsusilə qeyri-resurs ixracını həyata keçirən istehsal sektorunda təkrar istehsal prosesinin genişləndirilməsi proqramlarının həyata keçirilməsi baxımından ən zəruri şərtlərdəndir. İlk növbədə istehsalın modernləşdirilməsini nəzərdə tutan investisiyalar məhsuldarlığın yüksəldilməsinə yönəldilməklə nəticə etibarilə iqtisadi artımı təmin edir. Müasir şəraitdə investisiya resurslarından istifadə etməklə innovasiya əsasında texnoloji inkişaf daha da aktuallaşmaqdadır. Bu baxımdan makroiqtisadi səviyyədə investisiya cəlbəciliyini artırmaq üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi, daxili və xarici bazarlarda iqtisadi fəaliyyət sahələrinin rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün yeni resursların cəlb edilməsinin zəruriliyi özünü əhəmiyyətli şəkildə büruzə verir (Bayramov, 2018).

İnvestisiya cəlbəciliyinin artırılmasının ən mühüm vasitələrdən biri bank kreditlərindən istifadə hesab edilir. İqtisadiyyatın maliyyələşdirilməsində kreditlərinin rolunun artmasına müxtəlif amillər təsir göstərir. Onların sırasında bank resurslarının həcmi

¹ Əsas müəllif/Corresponding author: Pərvin Hüseyn oğlu İdrisli, İşlədiyi təşkilat (müəssisə): Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi, İnvestisiya layihələri şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi, e-mail: parvin.idrisli@gmail.com Orcid: 0009000922117772

və keyfiyyətini, kreditlərin maliyyələşmə mənbələrini, investisiya qoyuluşunda yüksək riskləri və s. qeyd etmək olar. Qeyd edilənlər nəzərə alınmaqla bank kapitallaşmasının artırılması, resursların keyfiyyətinin və həcmnin azalması probleminin həlli bank sektoru tərəfindən əsas kapitalla investisiyalarının artırılmasının təmin edilməsini obyektiv zərurətə çevirir.

Materiallar və metodlar. Araşdırmalar göstərir ki, kredit təşkilatları iqtisadi subyektlər arasında maliyyə vasitəçiliyi funksiyalarını yerinə yetirir, maliyyə bazarlarında əməliyyatlar həyata keçirən digər subyektlərin fəaliyyəti isə bir növ arxa plana keçir. Banklar, həmçinin dövlət-özəl tərəfdaşlığı çərçivəsində dövlət və özəl strukturlar arasında vasitəçilik funksiyasını yerinə yetirir. Dövlət-özəl tərəfdaşlığı resursların daha səmərəli istifadəsinə və mümkün risklərin azaldılması və ya aradan qaldırılmasına, eləcə də aşağıdakı məqsədlərə əsaslanır:

- büdcə vəsaitlərinin əldə edilməsi və onlardan səmərəli istifadə;
- özəl investisiyaların iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə cəlb edilməsi;
- dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları tərəfindən müəyyən edilən resursların

ölçətliliyinin təmin edilməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması.

Nəticələr və müzakirə. Kreditlərin cəlb ediliyinin əsas komponentlərindən biri dövlət-özəl tərəfdaşlığını tələb edən infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsidir. Bu mexanizm kreditorlar arasında daha böyük maraq kəsb edir. Ona görə də potensial kredit fəaliyyətini stimullaşdırmaq üçün müəyyən layihələri infrastrukturun inkişafına yönəltmək vacib şərtlərdən biri kimi özünü göstərir.

Bank kreditləri dövlət-özəl tərəfdaşlığında kommersiya kreditləşməsinin ən geniş yayılmış formalarından hesab olunur. Məlumdur ki, kredit əldə etmək üçün layihənin kredit qabiliyyətinə malik olması əsas şərtidir. Kreditləşmədə başlıca problemlərdən biri uzunmüddətli layihələrin maliyyələşdirilməsi baxımından kredit sisteminin kifayət səviyyədə inkişaf etməməsidir. Layihələrin həyata keçirilməsi üçün uzunmüddətli kreditlər əsasən dövlət bankları tərəfindən verilir. Bu, bəzi hallarda vəsaitlərin ayrılmasında qeyri-səmərəliliklə müşayiət olunur. İnfrastrukturun yaradılması və modernləşdirilməsi üçün əksər investisiya layihələri yüksək kapital tutumuna malik olduğundan prosesdə yeni maliyyə alətlərindən istifadə zərurəti yaranır. Onlardan biri sindikatlaşdırılmış kreditlərdir. Sindikatlaşdırılmış kreditlər maliyyələşdirmə mənbələrindən biri kimi müəyyən üstünlüklərə malikdir:

- banklara maliyyələşdirmə prosesində iştirak etmək üçün vəsait toplamaq imkanı verir. Bu, daxili resurslarının həcmi məhdud olan əksər banklar üçün vacib məsələlərdəndir;
- risklər iştirakçılar arasında bölüşdürümlə, bu sahədə həddindən artıq təmərküzləşmənin qarşısını almağa imkan verir və bank sisteminin sabitliyini təmin edir;
- sindikatlaşdırılmış kreditlərdən istifadə mexanizmi daha sadədir və bəzi hallarda daha aşağı faizlə təklif olunur;
- sindikatlaşdırılmış kreditlər bankların risklərin idarə edilməsi alətlərindən biri kimi bir çox üstünlüklərə malikdir.

Məlum olduğu kimi, əsas kapitalla investisiyaların həcmnin azalması iqtisadiyyatın bütün sahələrində durğunluğa gətirib çıxarır. Təhlil göstərir ki, son illər iqtisadiyyata kredit qoyuluşları artan dinamika ilə müşahidə edilir. Belə ki, 2020-ci illə müqayisədə növbəti illərdə artım baş vermiş, konkret olaraq bu göstərici 2024-cü ildə 2020-ci ilə nisbətən 2,0 dəfə artmışdır. Müqayisə olunan dövrdə qısamüddətli kredit qoyuluşlarında 98,6%, uzunmüddətli

kredit qoyuluşlarında 2,0 dəfə artım qeydə alınmışdır. Araşdırma göstərir ki, uzunmüddətli kreditlərin ümumi kredit qoyuluşunda xüsusi çəkisi daha yüksəkdir – 81,3%-83,2% aralığında (cədvəl). Kredit qoyuluşlarının, eləcə də uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisinin çoxluğu müsbət məqam kimi qeyd edilə bilsə də, digər tərəfdən bu, iqtisadi fəaliyyət sahələrinin daxili maliyyə resurslarının yetərli olmadığı qənaətinə gəlməyə əsas verir.

Cədvəl 1. İqtisadiyyata kredit qoyuluşları (mln.man)

	2020	2021	2022	2023	2024	2020-ci illə müqayisədə 2024-cü ildə, %-lə
İqtisadiyyata kredit qoyuluşları	14 530,4	17 119,8	20 184,0	23 979,1	29 288,2	2,0 dəfə
o cümlədən:						
qısamüddətli	2 474,9	3 201,9	3 609,0	4 091,2	4 914,7	198,6
yekuna görə, faizlə	17,0	18,7	17,9	17,1	16,8	x
uzunmüddətli	12 055,5	13 917,9	16 575,0	19 887,9	24 373,5	2,0 dəfə
yekuna görə, faizlə	83,0	81,3	82,1	82,9	83,2	x

Mənbə: <https://uploads.cbar.az/assets/50a5217be05a66c095748cf04.pdf>

Araşdırmalara əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, aşağıdakı tədbirlər hesabına yaranmış problemlərin həllini və beləliklə, bank kreditləşdirmə alətinin stabil fəaliyyətini təmin etmək mümkündür:

- bankların kapitallaşdırılması mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi və kredit risklərinin azaldılması;
- bütün iştirakçılar üçün əlverişli makroiqtisadi mühitin və institusional şəraitin yaradılması;
- bankların maliyyələşdirmə sisteminin gücləndirilməsi hesabına investisiya kreditləşməsinə dəstək göstərilməsi - investisiya layihələri üçün tələblər nəzərə alınmaqla daha uzun müddətə maliyyələşdirmənin tətbiqi, layihə məqsədli istiqrazların dövrüyyəyə buraxılması, bankların yenidən maliyyələşdirməyə çıxışının təmin edilməsi;
- yeni maliyyə alətlərinin və texnologiyalarının tətbiqi;
- kapitallaşmanın ən mühüm mənbəyi kimi bank mənfəətinin artırılması;
- bank resurslarının artırılması məqsədilə istifadə edilən mənfəətə görə vergi güzəştlərin tətbiqi;
- banklar tərəfindən sindikatlaşdırılmış kreditlərdən istifadənin miqyasının genişləndirilməsi və bu məqsədlə zəruri şəraitin yaradılması və s.

Araşdırmalar göstərir ki, kreditlərin həcmi və istiqamətləri iqtisadi artımın məqsədləri ilə yanaşı, iqtisadi, sosial və ekoloji komponentlərin tarazlığını təmin edən cəmiyyətin davamlı inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir. Kreditləşdirmənin prioritetləri əlverişli mühitin yaradılmasına, iqtisadiyyatda artım nöqtələrinin müəyyən edilməsinə və inkişafın stimullaşdırılmasına, kredit münasibətlərinin intensivləşdirilməsi üçün institusional şəraitin yaradılmasına yönəlmiş dövlətin iqtisadi siyasəti ilə müəyyən edilir. İqtisadi inkişafın bütün

mərhələlərində kredit resursları rəqabətin güclənməsinə və ondan daha səmərəli istifadə yollarının axtarışına zəmin yaradır. Kreditlərdən səmərəli istifadə probleminin həlli, öz növbəsində iqtisadiyyatda struktur dəyişiklikləri, innovasiya infrastrukturunun formalaşdırılması və səmərəli investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi ilə bilavasitə bağlıdır.

Məlumdur ki, dövlətin əsas səyləri iqtisadiyyatın və onun sahələrinin inkişafına, istehsalın və kapital qoyuluşunun həcmnin tələb olunan həddə çatdırılmasına yönəldilir. Bu zaman müəyyən edilmiş problemlərin həlli konturları davamlı inkişaf sahəsinə keçir ki, bunun da ən mühüm amili əlverişli mühitin yaradılması ilə bağlıdır. Kreditlərin əldə edilməsi ilə bağlı mühitin yaradılması çoxşaxəli yanaşma nöqteyi-nəzərindən mürəkkəb, tutumlu və əhatəli konsepsiyadır.

İqtisadi ədəbiyyatda kredit mühiti və cəlbədiciliyi çox vaxt oxşar mənada şərh edilir. Kreditlərin cəlbədiciliyi iki qrup amilin təsiri ilə müəyyən edilir: kredit ehtiyatları və kredit riskləri (Məmmədov, 2021). Kredit fəaliyyəti bankların bununla bağlı cəlbədiciliyinin mühüm funksiyasıdır. Nəticə etibarilə kredit cəlbədiciliyi faktorial xarakter daşıyır və kredit fəaliyyəti təbiətə effektivliyi ilə özünü göstərir. Son illərdə bankların kredit fəaliyyətinin intensivləşməsi müşahidə olunmasına baxmayaraq, bu sahədə bir sıra həll olunmamış problemlər hələ də qalmaqdadır: iqtisadi subyektlərin kredit əldə etməsi ilə əlaqədar fəallığı nisbətən aşağıdır, kapital qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsində büdcə vəsaitlərinə maraq daha böyükdür, elmi-tədqiqat, təcrübə-konstruktor və texnoloji işlərə çəkilən xərclərin səviyyəsi aşağıdır, bank kapitalı müəyyən hallarda investisiya prosesinə zəif cəlb edilir və s. Qeyd edilənlər kreditləşmə prosesinin sosial-iqtisadi inkişafa təsirinin azalmasına səbəb olur.

İstehsalat fəaliyyətində nanotexnologiyaya əsaslanan yüksək səmərəli komponentlərin, enerjiyə qənaət edən texnologiya və avadanlıqların istifadəsi ekoloji cəhətdən təmiz məhsulların istehsalının başlıca prioritetləridir. Bundan əlavə, istehsalın modernləşdirilməsi və texniki cəhətdən yenidən təchiz edilməsi investisiya qoyuluşunun mühüm istiqamətlərindəndir. Bu baxımdan kredit siyasəti iqtisadi fəaliyyət sahələrinin davamlı inkişafı üçün zəruri şəraitin yaradılmasına və istehsalın stimullaşdırılmasına yönəldilir. Kreditlərə cəlbədiciliyin təmin edilməsi ilə innovasiyaların tətbiqi bu sahədə fəal iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsini tələb edir.

Kredit cəlbədiciliyinin mühüm şərtlərindən biri də əlverişli mühit yaratmağı nəzərdə tutan normativ-hüquqi bazanın formalaşdırılması, həmçinin müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının geniş istifadəsidir. Kredit fəaliyyəti ilə məşğul olan subyektlərin cəlbədicilərinin formalaşdırılmasında müvafiq proqramların hazırlanması və həyata keçirilməsi də vacib məsələlərdən hesab olunur. Belə proqramlar kredit təşkilatlarının gəlirliliyini artırmaq və kredit riskini azaltmaq istiqamətində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlərin məcmusunu özündə əks etdirir. Qeyd edilən istiqamətlərdə kredit siyasətini formalaşdırarkən banklar bir sıra obyektiv və subyektiv amilləri nəzərə alır:

- makroiqtisadi amillər - iqtisadiyyatın ümumi vəziyyəti; pul siyasəti; maliyyə siyasəti;
- sahəvi və regional amillər - bankların xidmət göstərdiyi regionlarda və konkret sahələrdə iqtisadiyyatın vəziyyəti; müştərilərin kreditə olan ehtiyacı; rəqabət aparan bankların olması;
- bankdaxili amillər - bankların özlərinə məxsus olan kapitalın məbləği; öhdəliklərin strukturu; işçi heyətinin bacarığı və təcrübəsi.

Makroiqtisadi amillər obyektiv xarakter daşıdığından banklar kredit siyasətini mümkün qədər onlara uyğunlaşdırmağa çalışır. Məlumdur ki, iqtisadiyyatın ümumi vəziyyəti maliyyə-bank sisteminə həlledici təsir göstərməklə dövlətin maliyyə siyasətinin istiqamətlərini müəyyən edir. Qeyd etmək lazımdır ki, antiinflasiya siyasəti, o cümlədən yenidən maliyyələşdirmə dərəcəsi və məcburi ehtiyat norması bank sisteminin kredit potensialına ciddi dərəcədə təsir edir. Eyni zamanda istehsalın həcmnin azalması, inflasiya, milli valyutanın məzənnəsinin aşağı düşməsi bankları vəsaitlərini tez gəlir gətirən sahələrə yönəltməyə sövq edir. Göstərilənlər nəzərə alınmaqla, iqtisadiyyatın real sektoru kreditləşmə baxımından banklar üçün cəlbəedici deyil. Bununla yanaşı, faiz dərəcələrinin yüksək səviyyədə olması subyektlərin cari fəaliyyətlərini həyata keçirilməsi və istehsalın genişləndirilməsi üçün kredit resurslarına çıxışına mənfi təsir edir.

Araşdırmalar göstərir ki, iqtisadiyyatın prioritet sahələrinə dövlət dəstəyi proqramlarının həyata keçirilməsində, banklar və iqtisadi subyektlər arasında qarşılıqlı faydalı kredit münasibətləri üçün zəruri şəraitin yaradılması xüsusilə vacibdir. Bununla bağlı beynəlxalq təcrübədə ən mühüm proseslərin monitorinqi və proqnozlaşdırılması sisteminin yaradılması işləri həyata keçirilir. Monitorinq və proqnozlaşdırma sistemi iqtisadiyyatın inkişafını müəyyən edən sahələr - maliyyə sektoru, xarici iqtisadi fəaliyyət, sosial sahələr və s. üzrə tendensiyaları əks etdirən integrasiya olunmuş indeksin hesablanmasına əsaslanır.

Kredit siyasətində regional aspektlərin nəzərə alınması kredit cəlbəediciliyinin formalaşdırılması baxımından vacib məsələlərdəndir. İqtisadi inkişafdakı regional fərqlər maliyyə resurslarının bölüşdürülməsinə də təsir göstərir. Bu amil bankların müştərilərinin formalaşmasına və kredit vermək imkanlarına ciddi təsir göstərir. Təbii ki, rəqabət aparan bankların olması kredit resurslarının formalaşmasında və kreditlərin gəlirli sahələrə yönəldilməsi imkanlarının yaradılmasında mühüm rol oynayır (Гамза, 2021). Kredit cəlbəediciliyi amilləri istehlakçı obyektin yerləşdiyi şəraitə olan tələblərini də əks etdirir. Bu baxımdan kredit cəlbəediciliyi amilləri müəyyən bir iqtisadi fəaliyyət növünün maliyyə resurslarına ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətini göstərir.

Qeyd etmək vacibdir ki, bankların sayının dəyişməsi kredit bazarının mühüm tərkib hissəsi olan rəqabətə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Eləcə də bankların fəaliyyət göstərdiyi ərazinin iqtisadi potensialının qiymətləndirilməsi, kredit xidmətləri bazarında bankların fəaliyyət strategiyasının hazırlanmasında və kredit cəlbəediciliyinin təmin edilməsində zəruri elementdir. Ümumi vəziyyət subyektlərin iqtisadi inkişaf səviyyəsindən asılı olduğundan, kredit cəlbəediciliyinin xüsusiyyətləri əsasən sahələrin inkişaf istiqamətindən qaynaqlanır. Ona görə baş verən proseslərin qarşılıqlı əlaqəsini öyrənmək üçün aşağıdakı real imkanlara diqqət yetirilməsi vacibdir: ümumi məhsulun formalaşmasının əsasını təşkil edən məhsul və xidmət növlərinin istehsalı; iqtisadi fəaliyyət növlərinin inkişafını müəyyən edən və onların strukturunu formalaşdıran sahələrin istehsal dinamika; potensial borcalanların maliyyə vəziyyəti və bank sisteminin likvidlik vəziyyəti və s.

Kredit cəlbəediciliyinin yaxşılaşdırılması sahəsində mümkün disbalansların aradan qaldırılması tədbirləri, kredit təşkilatlarının likvidlik vəziyyətinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi üçün etibarlı zəmin yaradır. Bu isə öz növbəsində kredit resurslarına real tələbatı obyektiv qiymətləndirməyə imkan verir. Kredit resurslarına tələbat konkret fəaliyyət sahəsinin iqtisadi potensialının qiymətləndirilməsinə və kredit qabiliyyətinin aşağıdakı göstəricilərinə əsaslanır:

- ümumi iqtisadi göstəricilər - ərazi, əhali, gəlirlər və iqtisadi subyektlərin sayı haqqında məlumatlar;

- istehsal fəaliyyəti ilə bağlı göstəricilər - istehsal olunan məhsulların həcmi, kapital qoyuluşları və onun səmərəliliyi və s.;

- infrastrukturun inkişaf göstəriciləri - avtomobil parkı, yükdaşımaların həcmi, topdan və pərakəndə ticarət və s.

Kredit cəlbəediciliyi kredit reytinglərinin və kredit qabiliyyətinin formalaşmasında əsaslı rola malikdir. Kredit reytingi bankların kredit fəaliyyətinin aşağıdakı sahələrində faydalı ola bilər: maliyyə orqanlarına kreditlər verildikən; yerli özünüidarəetmə orqanlarının zamanəti ilə müəssisə və təşkilatlara kreditlər verildikən; borc öhdəlikləri ilə təminatlı kredit verildikdə.

Beynəlxalq təcrübədə kredit reytinglərindən geniş istifadə edilir. Kredit reytinginin müəyyən edilməsində, onun təşkilati strukturu və maliyyə fəaliyyətinin bütün məsələləri, o cümlədən maliyyə fəaliyyəti haqqında məlumatlar nəzərə alınır. Həmçinin kreditlər haqqında məlumatlar xüsusi olaraq təhlil edilir. Bu baxımdan banklar öz fəaliyyətlərini planlaşdırarkən kredit bazarında və kreditləşmə təcrübəsində iqtisadiyyatın inkişaf vəziyyətinin və kredit qabiliyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsindən istifadə edə bilər.

Araşdırmalar göstərir ki, kreditlərin verilməsi nöqtəyi-nəzərindən banklar üçün kapital dövriyyəsi sürətli və daha sabit olan sahələr daha cəlbəedicidir. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir şəraitdə iqtisadi subyektlər arasında borc mənbələrinə ehtiyac, həmişə istehsalın genişləndirilməsi və dövriyyə kapitalının artmasının maliyyələşdirilməsi ehtiyacla əlaqədar olmur. Ümumiyyətlə, hazırda bəzi sahələrin qarşılıqlı maliyyələşdirilməsi prosesinə geniş yer verilir. Bununla belə, hər bir sahənin bankların kreditləşməsi prosesinə təsir edən spesifik xüsusiyyətləri mövcuddur.

NƏTİCƏ. Məlumdur ki, istehsal prosesi qısa dövrü əhatə edən sahələr, sürətli kapital dövriyyəsinə malik və məhsulun satışından sabit gəlir əldə edən subyektlər banklar üçün ən cəlbədicilərin kredit fəaliyyəti subyektləridir. Qeyd etmək lazımdır ki, topdan və pərakəndə ticarət müəssisələri, ərzaq məhsulları istehsal edən istehsal subyektləri, tələbin aşağı qiymət elastikliyinə malik məhsullar, inkişaf etmiş xarici ticarət mühitinin üstünlük verdiyi ixrac yönümlü xammal sahələr də banklar üçün cəlbədicilərin hesab edilir. Xərclərin strukturunda sahə fərqləri, xüsusilə yarana biləcək iqtisadi qeyri-sabitlik kreditləşmə zamanı bankların risklərinin artması ilə nəticələnə bilər. Ona görə də bank krediti iqtisadi subyektlərin fəaliyyətinə ikili təsir göstərir. Belə ki, bank krediti bir tərəfdən iqtisadi subyektləri öz maliyyə nəticələrini yaxşılaşdırmaq istiqamətində fəaliyyət göstərməyə məcbur edir və kapitalın gəlirliliyini artırır. Digər tərəfdən, bank krediti subyektlərin iqtisadi gücünü artırır ki, nəticədə daxilolmaların məbləği mənfəət göstəricisinin müsbət dinamikasını şərtləndirir. Beləliklə, banklar subyektlərin fəaliyyətinə həssaslıq göstərməklə, kredit verərkən bunları nəzərə almağı əsas hədəflərdən biri kimi müəyyən edir.

Müasir şəraitdə kredit resurslarına əlçatanlığın təmin edilməsi bank fəaliyyətində əsas hədəflərdən hesab olunur (Бочкарева, 2019). Bu baxımdan banklar tərəfindən rəqəmsal maliyyə məhsullarının və xidmətlərinin geniş şəkildə tətbiqi, xüsusilə istehsal sahələri üçün vacib olan maliyyə resurslarına çıxışı təmin etmək istiqamətində yeni imkanlar açır. Rəqəmsallaşmanın həyata keçirilməsi yalnız təşkilati aspektləri deyil, həm də maliyyə komponentlərini nəzərdə tutur. Bu, ənənəvi bank kreditlərinə xas olan məhdudiyyətləri aradan qaldırmağa, kreditlərə olan ehtiyacları ödəmək üçün maliyyə resurslarına əlçatanlığın təmin

edilməsinə yönəldilən ən son rəqəmsal texnologiyalardan istifadəni önə çəkir. Beynəlxalq təcrübədə iqtisadi subyektlərin kredit resurslarına əlçatanlığının təmin edilməsində ən son informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, xüsusən də qərarların qəbulunda süni intellektdən istifadəyə üstünlük verilir. Buraya borc kapitalı bazarlarından maliyyə resurslarının cəlb edilməsi, təkcə banklarla deyil, həm də digər maliyyə institutları ilə daha sıx qarşılıqlı əlaqənin stimullaşdırılması kimi mühüm tədbirlər daxildir.

Ümumiyyətlə, iqtisadi inkişafın təmin edilməsinin mühüm istiqamətlərindən biri ayrı-ayrı istehsal sahələrinə bank kreditləri cəlb etməklə subyektlərin inkişafı layihələrinin maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsidir. Hazırda faiz dərəcəsini azaltmaqla kreditləşmənin genişlənməsini stimullaşdırmaq zərurəti mövcud iqtisadi mühitdə kreditlərin əlçatanlığı baxımından daha da aktualdır. Məlumdur ki, faiz dərəcələrinin səviyyəsində dəyişikliklərin həyata keçirilməsi iqtisadi artıma təsir edən ən mühüm amillərdəndir. Kredit resurslarının əlçatanlığının təmin edilməsi problemi həm makroiqtisadi siyasət səviyyəsində, həm də mikro səviyyədə vacibdir. Bu, ilk növbədə kredit sisteminin effektiv inkişafı üçün maneələri və onların aradan qaldırılması üçün tədbirləri müəyyən etməyi tələb edir.

Son illər güzəştli kreditlər, aşağı faizlə və ya faizsiz kreditlər, kredit zamanətləri kimi borc maliyyə alətlərindən istifadə təcrübəsi genişlənməkdədir. Bir qayda olaraq, subyektləri cəlb edilmiş kreditlər üzrə etibarlı şəkildə təmin etmək məqsədilə kreditləşdirmə qərarlarında alternativ məlumatların - bank hesabı məlumatı, e-ticarət platformalarında əməliyyatlar, müştəri sorğusunun nəticələri və s. istifadəsi, banklar tərəfindən kreditlərin təsdiqi və təsdiqlənməsi üçün lazım olan vaxtı azaltmaq üçün istifadə edilə bilər. Banklar həmçinin onlayn platformalardan əks faktoring əməliyyatlarını həyata keçirmək üçün istifadə edir. Bu da istehsalın və satışın tam dövrəsini maliyyələşdirməyə, həmçinin ödənişlərin geri qaytarılma müddətini azaltmağa kömək edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bank resurslarının maliyyələşdirmə prosesinə cəlb edilməsində rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi maliyyə dəstəyinin ənənəvi formalarını istisna etmir, əksinə, maliyyə resurslarının cəlb edilməsinin əlavə üsulu hesab olunur. Rəqəmsal texnologiyalar, subyektlərin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi prosesini optimallaşdırmağa və sürətləndirməyə imkan verir. Bu kontekstdə rəqəmsal kreditlər istehlakçılar üçün daha cəlbəedici seçimə çevrilir. Rəqəmsal kreditlər borcalanlara müraciətlərin daha sürətli göndərilməsi, onlayn kredit şərtlərinin qısa müddətdə nəzərdən keçirilməsi kimi üstünlüklər təqdim edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov V.S. Azərbaycanca iqtisadiyyatın diversifikasiyasının maliyyə təminatının gücləndirilməsi məsələləri. Bakı: Qanun, - 2018. 352 s.
2. Məmmədov İ.N. Banklarda risk menecmenti. Monoqrafiya. Bakı, "Füyuzat", 2021, 208 s.
3. Müzəffərli, (İmanov) N. Azərbaycan bölgələrinin maliyyə özünüyeterliyi / N.Müzəffərli, (İmanov), A.Muradov, F.Şahbazov – Bakı: – 2023. – 125 s.
4. Məmmədov, S. Rəqəmsal maliyyə. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. / S.Məmmədov – Bakı-Gəncə: – 2022. – 804 s.
5. Fredrik, S. Mişkin. Pul, bank və maliyyə bazarlarının iqtisadiyyatı. – Bakı: Teas Press Nəşriyyat evi, 2021. – 700 s.

6. Бочкарева, Е.А. Регулирование банковской деятельности, денежного обращения и валютных операций : конспект лекций / Е. А. Бочкарева, И. В. Сурина. – Москва : РГУП, 2019. – 91 с.

7. Гамза, В.А. Основы банковского дела: безопасность банковской деятельности : учебник для среднего профессионального образования / В. А. Гамза, И. Б. Ткачук, И. М. Жилкин. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2021. – 455 с.

8. Лабскер, Л.Г. Теория критериев оптимальности и экономическое решение: монография. / Л.Г.Лабскер – М.: КНОРУС, – 2014. – 744 с.

9. Зотов, В.П. Жидкова, Е.А. Определение сущности оборотного капитала в современной экономике // Техника и технология пищевых производств, 2014. № 2 (33), – с.135-139.

10. www.cbar.az

11. <https://uploads.cbar.az/assets/50a5217be05a66c095748cf04.pdf>

12. <https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators>

13. <https://www.cbar.az/page-42/monetary-indicators#page-2>

DIRECTIONS FOR ENSURING THE ATTRACTIVENESS AND ACCESSIBILITY OF CREDIT RESOURCES

Idrisli Parvin Huseyn

SUMMARY

Purpose of the study. The main purpose of the study was to examine the existing problems related to ensuring the attractiveness and accessibility of credit resources and to identify areas for improvement in this area.

Research methodology. Comparative analysis, systematization, and grouping methods were used during the research.

Applied significance of the study. Ensuring accessibility to credit resources owned by banks is currently considered one of the most urgent issues. In this regard, measures taken to ensure the attractiveness of credit resources play a significant role in both the efficiency of banks' activities and the development of economic activities.

Research results. The research results can be used to identify measures to ensure the attractiveness and accessibility of credit resources, as well as to improve the interaction between banks and sectors of the economy.

Scientific novelty of the study. Since improving the attractiveness and ensuring the accessibility of credit resources are among the main goals of banking policy, ensuring integration between banks and economic sectors in this area is of particular relevance. The scientific novelty of the study is the justification of improvement measures in this direction - preferential loans, low-interest or interest-free loans, credit guarantees, etc., by assessing the volume and quality of bank resources, sources of financing for loans, and high risks in investment.

Keywords: resource, finance, credit, accessibility, attractiveness, efficiency

НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ И ДОСТУПНОСТИ КРЕДИТНЫХ РЕСУРСОВ

Идрисли Парвин Хусейн оглу

РЕЗЮМЕ

Цель исследования. Основная цель исследования заключалась в выявлении областей для улучшения в этом направлении путем изучения существующих проблем, связанных с обеспечением привлекательности и доступности кредитных ресурсов.

Методология исследования. В ходе исследования использовались методы сравнительного анализа, систематизации и группировки.

Практическая значимость исследования. Обеспечение доступности кредитных ресурсов, принадлежащих банкам, в настоящее время считается одним из наиболее актуальных вопросов. В этом

отношении меры, принимаемые для обеспечения привлекательности кредитных ресурсов, играют значительную роль как в эффективности деятельности банков, так и в развитии экономических секторов.

Результаты исследования. Результаты исследования могут быть использованы для определения мер по обеспечению привлекательности и доступности кредитных ресурсов, а также для улучшения взаимоотношений между банками и секторами экономики.

Научная новизна исследования. Поскольку повышение привлекательности и обеспечение доступности кредитных ресурсов входят в число главных целей банковской политики, обеспечение интеграции банков и экономических секторов в этой области приобретает особое значение. Научные новшества исследования включают обоснование мер по улучшению в этом направлении – льготных кредитов, низкопроцентных или беспроцентных займов, кредитных гарантий и т. д. – путем оценки объема и качества банковских ресурсов, источников финансирования кредитов, высоких рисков инвестиций.

Ключевые слова: ресурс, финансы, кредит, доступность, привлекательность, эффективность.

Məqalə daxil olmuşdur: 12.11.2025

Təkrar işləməyə göndərilmişdir:

20.11.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 28.11.2025

Дата поступления статьи в

редакцию: 12.11.2025

Отправлено на повторную

обработку: 20.11.2025

Принято к печати: 28.11.2025

The date of the admission of the

article to the editorial office:

12.11.2025

Send for reprocessing: 20.11.2025

Accepted for publication: 28.11.2025